

<https://doi.org/10.15407/econlaw.2023.04.057>

УДК [330.34:338.245]:[330.341.4+336](4)

С.Л. ШУЛЬЦ, д-р екон. наук, професор,
завідувач відділу регіональної економічної політики
Державна установа «Інститут регіональних досліджень
імені М.І. Долишнього НАН України», м. Львів, Україна
 orcid.org/0000-0002-5603-5603

О.М. ЛУЦКІВ, канд. екон. наук, старш. наук. співроб.,
старший науковий співробітник відділу регіональної економічної політики
Державна установа «Інститут регіональних досліджень
імені М.І. Долишнього НАН України», м. Львів, Україна
 orcid.org/0000-0002-8919-6761

Е.П. ШУЛЬЦ, студент кафедри маркетингу і логістики
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна
 orcid.org/0000-0001-7202-6002

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ПОВОЄННИХ КРАЇН БАЛКАНСЬКОГО РЕГІОНУ

Ключові слова: економічна політика, стратегічні пріоритети, макрорегіон, поствоєнні країни, структура економіки, якість управління, інтеграція, конвергенція.

Висвітлено особливості повоєнної відбудови країн Балканського регіону, на території яких відбувались воєнні дії. Проаналізовано втрати та руйнівні наслідки для економіки Боснії і Герцеговини, Хорватії та Сербії, а також трендів структурних трансформацій в розрізі секторального поділу. На основі оцінювання відмінностей в структурі економіки розвинених країн Європейського Союзу та країн Західних Балкан зроблено висновки щодо можливостей наближення структури економіки до європейських стандартів у повоєнний та сучасний періоди. Охарактеризовано систему заходів реалізованих поствоєнними країнами у сфері залучення фінансових ресурсів міжнародної допомоги та проаналізовано особливості використання джерел міжнародної фінансової підтримки, розподілу донорських коштів і коштів грантової підтримки у відбудові економіки балканських країн. На основі аналізу тенденцій економічного розвитку країн Західних Балкан у 2016—2021 рр. визначено пріоритетні сфери реформ, які потребують досліджувані країни. Сконцентровано увагу на необхідності вирішення проблеми зменшення відмінностей у темпах економічного зростання балканських країн, розширення економічної інтеграції в межах макрорегіону та забезпеченні конвергенції з країнами — членами Європейського Союзу.

Цитування: Шульц С.Л., Луцків О.М., Шульц Е.П. Стратегічні пріоритети економічної політики повоєнних країн Балканського регіону. *Економіка та право*. 2023. № 4. С. 57—67. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2023.04.057>

Вступ. Бачення майбутнього відновлення економіки України у повоєнній перспективі є стратегічно важливим завданням для України. Вироблення стратегічних рішень щодо відбудови України потребуватиме реформ та вироблення креативних та інноваційних управлінських рішень у підприємницькій, соціальній, фінансовій, інституційній, екологічній та інших сферах. За цих умов досвід країн, які вирішували проблему повоєнного відновлення економіки, буде вкрай корисним для України. Зазначимо, що зазвичай виклики, з якими стикаються поствоєнні країни, є серйознішими, ніж навіть ті, які повстають перед бідними, але мирними країнами. Ці виклики зумовлені насамперед сильно ослабленими фінансовими можливостями поствоєнних країн, зруйнованим фізичним, людським і соціальним капіталами, поширенням бідності, масовим безробіттям, загостренням екологічних проблем та низкою інших важливих перепон для розвитку.

Від тривалості, масштабів та інтенсивності воєнних дій залежать перспективи повоєнного відновлення країни. Досвід країн, які пережили війну, свідчить, що процес відновлення економіки був тривалим і поступовим процесом, і тому потребує ефективної, цілеспрямованої та послідовної політики повоєнної відбудови економіки країни.

Аналіз останніх публікацій. Проблематика повоєнної відбудови країни загалом, її економіки, інфраструктури, міст і деяких територій перебуває у полі досліджень науковців, практиків, політичних діячів. Серед іноземних науковців, які досліджували проблему структурної трансформації повоєнних економік, слід зазначити праці Б. Айхенгріна, С. Баренеса, Т. Бекера, П. Бріера, С. Джонсона, А. Йохансона, Д. Ніколетті, Н. Рово, К. Рогоффа, Д. Тернера та ін. Вивченню цієї проблематики присвячені публікації і українських науковців, зокрема О. Булана, С. Дяченка, І. Іртишевої, І. Крамаренка, Е. Лібанової, О. Охріменка, І. Підоричевої, І. Сіренка, О. Циплицької.

З огляду на сучасні виклики та загрози, які постали перед нашою країною в результаті повномасштабного вторгнення РФ на територію України, ця проблематика потребує подальшого дослідження для визначення як позитивних, так і негативних уроків в процесі відбудови економіки країн Європи після

завершення війни, на які потрібно звернути увагу.

Мета статті. Обґрунтування стратегічних пріоритетів розвитку економіки країн Балканського регіону на основі аналізу структурних, інституційних та інших особливостей повоєнної відбудови цих країн.

Результати дослідження. У світі налічується приблизно 35 країн, які з початку 1990-х років перебували у постконфліктній або поствоєнній фазі економічного розвитку. Повоєнні економіки цих країн були змушені мобілізувати для відбудови як внутрішні людські і фінансові ресурси, так і допомогу міжнародних партнерів. Стратегічні перспективи економічного відновлення повоєнних країн доволі часто ускладнювались і через слабкі довоєнні позиції цих країн.

Аналізуючи світовий досвід країн, які зазнали впливу воєнних дій, можна виокремити низку аспектів, що вказують на руйнівні для їх економік наслідки, а саме:

- зменшення офіційних можливостей працевлаштування, що призвело до втрати населенням засобів для існування та зростання рівня безробіття. Крім того, виявлено зниження купівельної спроможності населення, зокрема і через високі темпи інфляції, які зазвичай спостерігаються у повоєнних економіках. Особливу увагу було приділено вирішенню проблеми працевлаштування осіб, які повернулися з війни;

- нарощення масштабів неформальної діяльності. Яскравим прикладом цього є Афганістан, де під час війни майже вся економіка була неформальною і виробництво опіуму стало одним із найбільших секторів економіки, у якому працювало понад 3 млн осіб (майже 20 % населення). До того ж ключові економічні інститути, наприклад Центральний банк, податкова і митна служби, правоохоронні органи і судова система, виявились надзвичайно слабкими [1];

- зниження інституційної спроможності держав, що воюють, через концентрацію зусиль на воєнному протистоянні та поширення незаконної діяльності. Зазвичай військові потреби до певної міри витісняли цивільні потреби, що обтяжувало продуктивні можливості економіки;

- послаблення продовольчої безпеки країн, наприклад, через обмежений доступ до сільсь-

когосподарських земель внаслідок їх захоплення та мінування, неможливість збуту продукції через руйнування логістики та ланцюгів поставок, що призвело до підвищення цін на споживчі товари. У країнах з традиційною сільськогосподарською спеціалізацією зміцнення продовольчої безпеки стало основою економічного відновлення таких країн у перспективі;

- погіршення екологічної ситуації внаслідок забруднення довкілля, деградація земель, знищення природних ландшафтів та ресурсів територій, де відбувались активні бойові дії;
- відсутність фінансових можливостей держави підтримувати купівельну спроможність населення — від виплати заробітної плати, соціальних виплат і пенсій до проведення їх індексації відповідно до щораз вищих цін на споживчі товари.

Програми повоєнної реконструкції, які впроваджувалися у різних країнах протягом останніх десятиліть, засвідчили, що досягнення позитивних результатів цих програм вимагає безпечного середовища (завершення воєнних дій), стратегічного бачення перспектив розвитку та сильного лідерства у процесах державотворення та перезапуску економіки. Значна увага під час розробки програми реконструкції приділялась питанням активізації приватних інвестицій у малі та середні підприємства та створення нових робочих місць для людей, що втратили роботу під час війни, для мігрантів, що повертатимуться, та для демобілізованих військовослужбовців [2].

На думку багатьох експертів, корисним для України буде досвід повоєнної відбудови країн Балканського регіону, які після воєнних дій 1990-х років пройшли довгий шлях економічного відновлення і трансформаційних змін в економіці.

Розглянемо досвід повоєнних країн Західних Балкан у контексті оцінювання наслідків воєнних дій, структурних трансформацій та фінансових аспектів повоєнної відбудови.

Наслідками воєнних дій в Балканських країнах стали значні руйнування та людські втрати (2,3 % населення загинуло, понад 2 млн були вимушено переселені, 2 тис. зникли безвісті тощо), високий рівень безробіття (понад 30 %), усе більший неформальний сектор економіки, низький рівень внутрішніх інвестицій та заощаджень (від 1 до 3 % ВВП) [3]. Про зруйно-

ваний економічний потенціал країн свідчить те, що рівень промислового виробництва становив лише 25 % від довоєнного рівня, а частка безробітних сягала 40 % [1].

З метою подолання наслідків війни було запроваджено низку інституційних змін, пов'язаних із впровадженням заходів щодо наближення цих країн до ЄС та залучення фінансових ресурсів міжнародної допомоги. Серед таких новацій:

- План стабілізації та асоціації Балканських країн — *Stabilisation and Association Process (SAP)*, який був створений Європейською Комісією в травні 1999 р. і спрямований на захист миру та стабільності, активізацію економічного розвитку Західних Балкан і покращення умов для інтеграції країн до вступу в Європейський Союз (ЄС) [1].

- Агентство з управління міжнародною допомогою, функції якого концентрувались на підтримці взаємодії з донорами в процесі формування і реалізації програми поствоєнної реконструкції [2].

Найбільше постраждала під час війни серед країн Балканського регіону Боснія і Герцеговина. Прямі втрати країни після війни оцінювали у 50—70 млрд дол. США, що у 15—20 разів перевищувало її ВВП; сукупне виробництво становило менше 20 % від довоєнного рівня; 45 % промислових об'єктів було зруйновано. ВВП на душу населення знизився з 1900 дол. США 1991 р. до 500 дол. США після завершення війни. Виробництво електроенергії та вугілля скоротилося до 10 %; поголів'я худоби — до 30 % довоєнного рівня. Населення країни зменшилося на 23 %, рівень безробіття становив 70—80 % [4]. Така ситуація свідчить про значні втрати економічного потенціалу країни.

Фінансовими джерелами повоєнної відбудови країни були кошти фінансової допомоги від держав-донорів — США, Німеччини, Великої Британії, Франції, ЄС, а також Світового банку, МВФ, Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР), Агентства США з міжнародного розвитку (*USAID*), Міжнародної групи управління та низки філантропічних ініціатив. Сумарно за 1996—2005 рр. міжнародна фінансова допомога від них для післявоєнної відбудови Боснії і Герцеговини становила 9 млрд дол. США. Загалом у перші роки післявоєнного відновлення обсяги між-

народної допомоги перевищували 20 % ВВП країни. У розрахунку ВВП на одну особу сума міжнародної підтримки в різні роки коливалася від 140 до 279 дол. США [5]. Такі вкладення допомогли швидко відновити базову інфраструктуру.

Кошти ЄБРР та Світового банку було спрямовано на підтримку тих секторів економіки, які зазнали найбільших збитків: транспортної інфраструктури, енергетики, сільського господарства і сільських територій, охорони здоров'я, соціального захисту, захисту довкілля.

Інші джерела фінансової підтримки повоєнної відбудови країни:

- гранти, найбільша форма офіційної допомоги, їх сума до 2005 р. досягла 5,95 млрд дол. США (82 % загального обсягу міжнародного фінансування);

- програми підтримки ЄС, серед яких: *PHARE*, що спрямована на підтримку країни Східної та Центральної Європи у її прагненні до вступу в ЄС; *SAPARD*, яка була орієнтована на підтримку розвитку винятково сільського господарства і сільських територій; *OBNOVA*, що фокусувалася на формуванні громадянського суспільства, налагодженні міжрегіонального співробітництва в межах колишньої Югославії та була націлена на відбудову інфраструктури, вирішення проблеми повернення біженців [5];

- неурядові та добровільні організації, які найактивніше співпрацювали з місцевими органами влади у сферах відбудови інфраструктури, розвитку культури та розбудови громадянського суспільства.

Зауважимо, що напрями використання донорських коштів та коштів грантової підтримки фокусувались на підтримці 10 ключових секторів економіки країни, шляхом постачання матеріалів та обладнання сільськогосподарській сфері й життєдіяльності сіл, а також реконструкції транспортних мереж, житлового фонду, енергетичних об'єктів, телекомунікацій, секторів освіти. Значна увага приділялась і налагодженню регіонального співробітництва. Висока інвестиційна активність спостерігалась у традиційному секторі економіки країни — сільському господарстві. Натомість на той час меншого значення надавали підтримці розвитку промисловості, не було задіяно дієвих інструментів відновлення і реструктуризації промислових підприємств та залучення внутрішніх

інвестицій. Фактично лише 3 % офіційної допомоги для повоєнного відновлення Боснії і Герцеговини у 1996—2004 рр. було спрямовано в промисловий сектор.

Повоєнну відбудову Хорватії, 30 % економіки якої було зруйновано, вирізняє:

- менший територіальний масштаб ушкоджених територій (лише 20 % території країни). Регіони, які опинилися в тилу і зазнали менших втрат, активно брали участь в економічній діяльності;

- наявність власної стратегії — Проекту соціального та економічного відновлення Хорватії (*CSERP*), пріоритетами якої стали інвестування громад, забезпечення соціальної згуртованості, розбудова потенціалу центральних, регіональних і місцевих органів влади, а також ухвалення необхідних нормативно-правових актів для забезпечення прозорості процесу використання коштів міжнародної допомоги та ухвалення власних рішень щодо їх цільового використання;

- диверсифікація джерел фінансування: кошти програм ЄС, Світового банку та ЄБРР, бюджетні надходження як податок, який сплачує населення, що не постраждало від війни, та коштів фізичних і юридичних осіб, кошти неурядових організацій (наприклад, *Arbeiter-Samariter-Bund Deutschland*).

Структурними пріоритетами відновлення було визнано будівництво доріг, відновлення туризму, суднобудування. Основною статтею хорватського експорту була продукція суднобудівної галузі, експорт якої 2000 р. вже становив 7 млрд дол. США. Активно кредитувалися й інші галузі: сировинний, паливно-енергетичний, будівельний комплекс, виробництво товарів народного споживання тощо [6].

Зазначимо, що Хорватія вже 2003 р. відновила ВВП до рівня 1990 р., і завдяки ефективній реалізації програм післявоєнного відновлення виконала умови для вступу в ЄС та 2013 р. стала його членом.

Економічне повоєнне відновлення Сербії відбувалось повільніше, ніж в інших країнах Балканського регіону через затримку, яка була зумовлена відсутністю легітимної влади впродовж двох років після завершення війни та через високий рівень безробіття (70 %) [6].

Крім того, через розрив ланцюгів доданої вартості та знецінення більшості промислових активів в країні, Програма приватизації та ре-

структуризації промисловості не була повністю реалізована [7].

Досвід економічного відновлення повоєнних країн у всьому світі засвідчує, що зростання ВВП на душу населення після війни не перевищувало 2 % на рік. Водночас слід зазначити і той факт, що і у всіх без винятку аналізованих країнах середні постконфліктні темпи економічного зростання були вищими, ніж доконфліктні.

Через більше ніж двадцять років після закінчення збройних конфліктів економіка Балканських країн і досі ще оговтується від наслідків війни, а також післявоєнні темпи відновлення були нестабільними в період 1990-х та 2000-х років. Упродовж 2016—2021 рр. середньорічні темпи зростання ВВП на 1 особу в країнах Західних Балкан становили в середньому 3,9 %. Зазначимо що, винятком був 2020 р., коли в усіх шести країнах спостерігався спад цього показника. У Боснії, Герцеговині та Хорватії спостерігались стрімкіші темпи економічного зростання, а Сербія та Албанія зіткнулися з високою волатильністю зростання ВВП (табл. 1).

Уже 2021 р. усім країнам вдалося покращити своє економічне становище та наростити обсяги виробництва. Попри те, що 2020 р. Чорногорія мала найбільші втрати ВВП на особу через гальмування розвитку туристичного бізнесу, вже 2021 р. вона стала лідером за цим показником. Так, 2021 р. обсяг ВВП на особу країни збільшився на 10 %, тоді як у Північній Македонії, Боснії і Герцеговині він становив 4,6 та 4 % відповідно.

Економічне зростання у цих країнах, незважаючи на підвищення цін на енергоносії та продукти харчування, було зумовлено значним зростанням внутрішнього попиту, обсягів інвестицій та експорту і стало можливим унаслідок проведення ефективної монетарної та фіскальної політики [9].

У період 2016—2020 рр. темпи надходження інвестицій в ці країни не були стабільними (див. табл. 1). Це здебільшого пояснюється пандемією *COVID-19*. У 2021 р. в Албанії та Сербії обсяг інвестиційних надходжень зріс на 3,1 і 3,2 % відповідно, а в Чорногорії лише на 1 %. Слід зазначити, що 2021 р. внесок приватних і державних інвестицій в економічне зростання Західних Балкан становив 1,3 в. п. Сьогодні економіка країн Західних Балкан віднов-

люється, свідченням того є суттєве збільшення обсягів державних інвестицій в Албанії, Північній Македонії, Сербії та меншою мірою в Боснії і Герцеговині. Вважається, що скорочення інвестиційної активності в Косово та Чорногорії відбувається через затримки в реалізації реформ [9].

Натомість надходження прямих іноземних інвестицій (ПІІ) у ці країни зростає, зокрема у виробництво, фінансові послуги, транспорт, будівництво та нерухомість. Якщо ПІІ у Боснії та Герцеговині, Північній Македонії, Косово та Сербії надходять у вказані вище сектори, то в Албанії вони спрямовуються у сектори комунальних і фінансових послуг, а також у видобуток корисних копалин [10].

У період 2016—2021 рр. у Північній Македонії та Сербії обсяги експорту зросли на 15,8 %, а в Албанії, Боснії та Герцеговині, Косово — на 30—80 % ВВП, що підтверджує активізацію зовнішнього інвестування в ці країни. Позитивним також є той факт, що високий попит і ціни на товари, включно з металами та мінералами, зумовили деяке зростання експорту товарів у Західних Балканах 2021 р. [9].

Однак попри ці позитивні тенденції у всіх шести поствоєнних країнах Балканського регіону, економіка кожної з них продовжує залишатись імпортозалежною, а сальдо торговельного балансу негативним. Найбільше залежать від імпорту Косово та Чорногорія.

Основними товарами експорту цих балканських країн є чохли на сидіння, електроенергія, необроблений алюміній, пиломатеріали, деревина, меблі, кокс, ізольований дріт, взуття, залізні конструкції та автозапчастини. Натомість ці країни імпортують очищену нафту, автомобілі, сиру нафту, вугільні брикети, фасовані ліки, шкіру, нафтові гази.

Незначні обсяги експорту та висока залежність економік повоєнних балканських країн від імпорту призвели до накопичення значних дисбалансів, включно з високим торговим дефіцитом, дефіцитом поточного рахунку та високим рівнем зовнішнього боргу (див. табл. 1). Неспроможність цих держав самостійно та без зовнішньої допомоги досягати параметрів економічного зростання засвідчує зростання зовнішнього боргу, який протягом 2016—2021 рр. зріс з 82,4 до 93,95 % ВВП. Серед країн Західних Балкан найвищий зовнішній борг мала Чорногорія, а найнижчий — Косово. З огляду

Таблиця 1. Показники економічного розвитку країн Західних Балкан у 2016—2021 рр.

Країна	Показник	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Албанія	Темпи зростання ВВП, % до попередн. року	5,5	6	5,6	3,3	3,8	4,1
	Темпи зростання (спаду) інвестиції, % до попередн. року	1,4	2,2	0,7	-0,9	-1	3,1
	Зовнішній борг, % до ВВП	73,5	68,8	65,2	60,5	64,7	59,3
	Торговельний баланс	-16,8	-15,1	-13,7	-13,8	-14,7	-15,7
Боснія і Герцеговина	Темпи зростання ВВП, % до попередн. року	6,7	6,8	6,9	3,1	3,2	3,7
	Темпи зростання (спаду) інвестиції, % до попередн. року	4,3	6,1	9,3	11,2	-2,3	-2,5
	Зовнішній борг, % до ВВП	79,1	70,6	66,8	64,1	71,6	70
	Торговельний баланс	-16,6	-16,2	-14,7	-14,7	-14,5	-12,7
Косово	Темпи зростання ВВП, % до попередн. року	3,9	4,4	4,7	5,6	4,8	3,4
	Темпи зростання (спаду) інвестиції, % до попередн. року	2,1	1,5	2	-1,1	-2,4	1,9
	Зовнішній борг, % до ВВП	33,2	32,6	30,5	31,2	37,5	37,3
	Торговельний баланс	-27,4	-25,8	-28,2	-27,1	-31,6	-32,7
Північна Македонія	Темпи зростання ВВП, % до попередн. року	5,3	6,3	2,6	2,8	1,1	2,9
	Темпи зростання (спаду) інвестиції, % до попередн. року	6,3	7,3	0,6	3,3	-3,7	1,4
	Темпи зростання ВВП, % до попередн. року	74,7	73,4	73	72,8	80,2	80,8
	Торговельний баланс	-15,2	-14,1	-12,7	-14,5	-12,8	-12,9
Чорногорія	Темпи зростання ВВП, % до попередн. року	8,6	10,7	8	2,9	4,7	5,1
	Темпи зростання (спаду) інвестиції, % до попередн. року	3,9	0,7	4,9	0,8	-5,8	1
	Зовнішній борг, % до ВВП	161,8	159,9	163,7	169	224,1	195,5
	Торговельний баланс	-22,5	-23,5	-23,8	-21,1	-35	-23,8
Сербія	Темпи зростання ВВП, % до попередн. року	5,6	7,1	4,9	3,3	2	4,4
	Темпи зростання (спаду) інвестиції, % до попередн. року	0,4	2,2	4,2	4	-0,1	3,2
	Зовнішній борг, % до ВВП	72,1	68,9	61,3	61,8	65,8	63,7
	Торговельний баланс	-6	-7,8	-9,5	-9,9	-8,9	-8,9

Джерело: складено на основі [8].

на ситуацію, що склалась, урядам поствоєнних Балканських країн потрібно вжити заходів щодо вирішення питань зменшення валютних ризиків і виплати відсотків за борговими зобов'язаннями.

Відмітимо, що впродовж 2016—2021 рр. спостерігаємо зменшення диференціації рівня економічного розвитку між повоєнними краї-

нами Балканського регіону. Так, коефіцієнт диференціації ВВП на 1 особу між країнами зменшився з 1,82 до 1,73. Лідером за показником ВВП на 1 особу 2021 р. є Чорногорія (26 984 дол. США), аутсайдером — Косово (14 723 дол. США) [9].

Такі відмінності у темпах зростання ВВП країн зумовлені довоєнними відмінностями

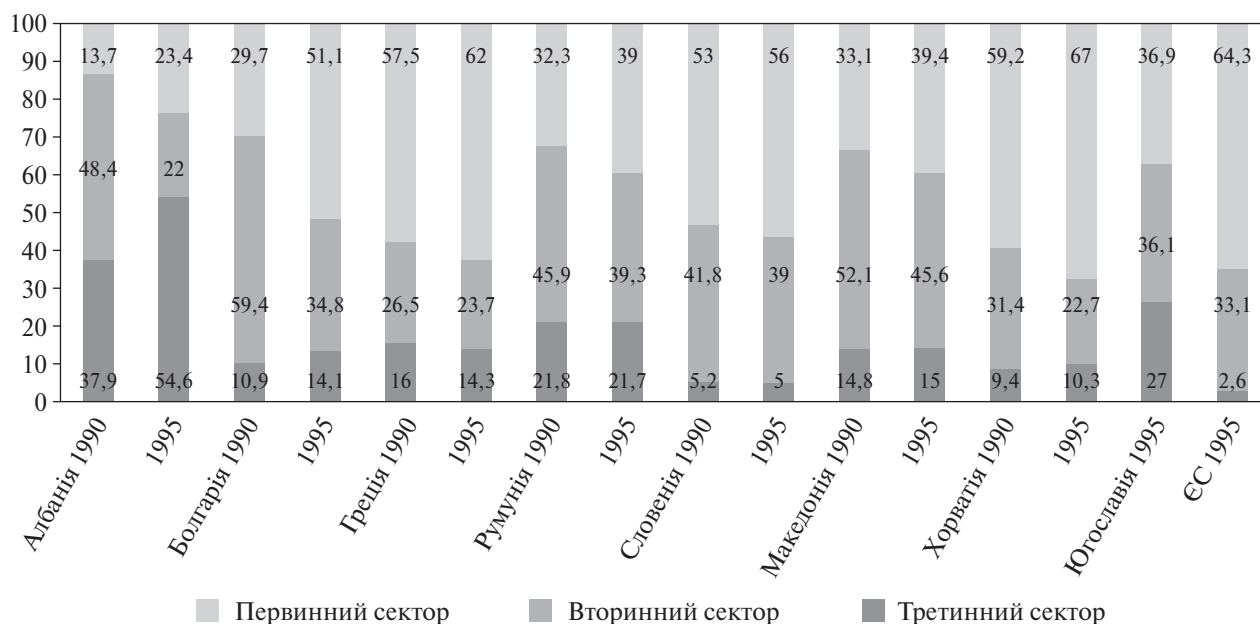

Рис. 1. Секторальний розподіл ВВП країн Балканського регіону у період воєнного конфлікту, %
Джерело: побудовано за даними [12].

цих країн у темпах економічного розвитку, рівнем сучасної міжнародної допомоги, а також географічним масштабом охоплення воєнними діями територій, інтенсивністю і тривалістю війни [10]. На думку багатьох експертів, зростання ВВП поствоєнних країн у понад 7 % можливе лише за умови незначного збільшення руйнувань на останніх етапах війни й успішних структурних реформ та дій уряду за умови регулярних надходжень іноземної допомоги [11].

Вважається, що існує двосторонній зв'язок між тривалістю конфлікту та економічною динамікою. Європейські експерти вказують на закономірність негативного кумулятивного впливу тривалості воєнних дій на темпи відновлення економіки. Існує думка, що чим довше війни, тим вищим стає потенціал стійкості економіки завдяки певній адаптації до наслідків війни та наявності стратегій повоєнного відновлення, які передбачають кардинальніші кроки модернізації економіки [11].

Аналіз секторально-галузевої структури ВВП країн Західних Балкан у воєнний і поствоєнний періоди дає змогу виокремити важливі висновки про специфіку повоєнної структурної перебудови їхніх економік.

Безумовно, здатність економік Балканських країн до повоєнного відновлення значною мірою залежала від економічної структури, яку вони успадкували від попередньої політичної системи, і змін, які відбулись у структурі еко-

номіки внаслідок проведення реформ. Загальними особливостями для економіки усіх країн ЦСЄ була штучно завищена частка промисловості (у межах 50 %), низька частка послуг та надзвичайно висока частка сільського господарства у ВВП цих країн порівняно з країнами-членами ЄС (рис. 1).

Більшість країн Західних Балкан у довоєнний період мали високу частку сільського господарства у структурі ВВП, за винятком Словенії, структура економіки якої була ближчою до економічної структури ЄС (рис. 2).

У повоєнний період структурні зміни в країнах Західних Балкан характеризувалися певними **тенденціями**, зокрема:

1. Зменшення абсолютного та відносного розміру вторинного сектору, що свідчить про адаптацію цих країн до загальноєвропейських тенденцій. Якщо частка промисловості у формуванні ВВП Албанії та Північної Македонії зменшується, то в Боснії і Герцеговині, Косово, Чорногорії та Сербії, навпаки, зростає. Коефіцієнт диференціації для балканських поствоєнних країн за цим показником становив 18,7. Скорочення частки промислового виробництва у ВВП цих країн стало прямим наслідком інтернаціоналізації економіки та тиску, спричиненого функціонуванням єдиного європейського ринку [13, с. 97]. Зазначимо також, що скорочення частки промисловості у різних країнах відбувалось різними темпа-

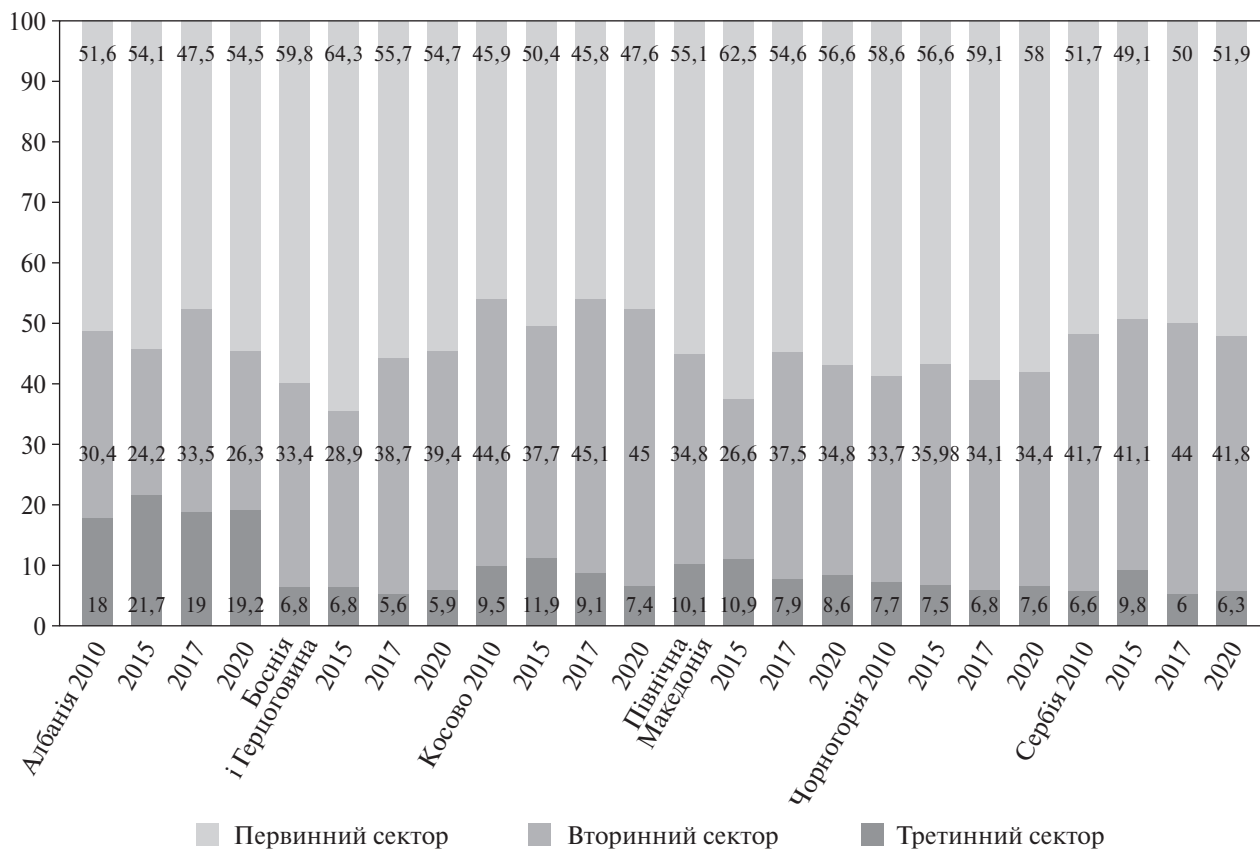

Рис. 2. Секторальна структура економіки балканських країн у 2010—2020 рр., %
 Джерело: побудовано за даними [9].

ми. Так, Албанія практично зіткнулася з крахом своєї промислової бази, тоді як в інших країнах падіння було менш відчутним.

У структурі промисловості балканських країн вагому частку займає харчова промисловість, яка лідирує як за обсягами виробництва, так і за кількістю зайнятих. Так, харчова промисловість становить 5 % ВВП у Сербії, 6 — у Чорногорії, 4 % в Хорватії.

2. Зменшення частки сільського господарства в структурі ВВП. Однак залежність ВВП Балканських країн, за винятком Словенії і Хорватії, від сільського господарства є вищою, як порівняти з іншими країнами ЄС. Утім, внесок сільськогосподарського сектору у ВВП балканських країн дещо знизився. Так, 2000 р. його внесок у ВВП становив 15,3 %, 2010 р. — 9,8, а 2020 р. — 8,6 %. Сьогодні серед балканських країн найбільшу частку сільськогосподарського сектору в структурі їхньої економіки має Албанія (19,2 % ВВП), що більш ніж удвічі перевищує цей показник в інших країнах регіону. У решті поствоєнних балканських країн внесок сільського господарства у фор-

муванні ВВП не перевищує 10 %, а в Боснії та Герцеговини — 5,9 % [9].

Сільське господарство в Західних Балканах вирізняється дрібним і натуральним господарством, високою фрагментацією земельних угідь, низьким рівнем використання нових технологій, обмеженнями дотримання стандартів якості, низьким обсягом фінансування. Наслідком цього є невисока продуктивність і низький рівень доданої вартості на одного працівника (остання становить приблизно одну чверть середнього показника у ЄС) [9].

3. Домінування у структурі економіки всіх шести країн третинного сектору економіки. Так, 2021 р. частка сектору послуг в структурі економік країн Західних Балкан коливались від 58 % в Чорногорії до 47,6 % в Косово. Якщо впродовж 2010—2021 рр. в Албанії, Косово, Північній Македонії та Сербії роль третинного сектору у формуванні ВВП зростала, то в Боснії та Герцеговині і Чорногорії, навпаки, знижувалась. У більшості країн (Боснія і Герцеговина, Косово, Північна Македонія, Сербія) у сфері послуг домінує оптова та роздрібна

Країна	Регулювання бізнес- середовища	Якість інституцій та управління	Фінансова стійкість	Розбудова цифрової економіки
Албанія				
Боснія і Герцеговина				
Косово				
Північна Македонія				
Чорногорія				

Джерело: складено на основі [8].

країна має такий пріоритет   пріоритет відсутній

Рис. 3. Пріоритетні сфери реформ повоєнних країн Західних Балкан

Джерело: складено за [9].

торгівля, а в Чорногорії та Албанії значну частку в секторі послуг має туризм (32,1 і 21,2 % ВВП відповідно) [14]. Зазначимо, що відносно нижчі частки третинного сектору у деяких країнах свідчать про реалізацію політики збереження промисловості в цих країнах, оскільки саме цей ВЕД відіграє важливу роль у боротьбі з безробіттям. Додамо, що рівень безробіття 2021 р. зріс у більшості країн Західних Балкан, за винятком Косово та Північної Македонії.

Зазначаючи наявність диференціації між країнами Балканського регіону за рівнем економічного зростання та структурою економіки, констатуємо, що зростання міжтериторіальних диспропорцій відбувається через загострення конкуренції між фірмами, регіонами та країнами, у яких розташовані найефективніші європейські підприємства і ТНК.

Загалом секторально-галузевий аналіз вказує на існування розриву між Балканськими країнами на півночі і півдні, до того ж ці країни мають менш розвинену економічну структуру, ніж країни Центральної Європи. У той час, як структура ВВП Польщі, Чехії та Угорщини наближається до ЄС, структура ВВП і зайнятості Балканських країн, як правило, наближалась до грецької структурної моделі економіки. Констатуємо, що внаслідок воєнних дій країни Західних Балкан, які вважаються країнами європейської периферії, досі мають найслабшу економічну структуру і тому піддаються найбільшому ризику.

Експерти Світового банку вважають, що саме структура економіки відіграє домінуючу

роль у прискоренні економічного зростання, а структурні реформи сприятимуть прискоренню зростання ВВП в результаті підвищення ефективності використання чинників виробництва (капіталу та праці) та підвищення продуктивності економіки загалом [8].

Слід зазначити, що відставання в реформах у поствоєнних західнобалканських країнах є однією з перешкод для конвергенції цих країн з економічно розвиненими країнами — членами ЄС. Щоб прискорити конвергенцію, необхідно проводити реформи, які б сприяли підвищенню продуктивності економіки, посиленню інтеграції з регіональними і світовими ринками та покращенню рівня життя населення за рахунок зростання рівня зайнятості й дотримання принципу «справедливості» у доступі до послуг, що є свідченням досягнення цілей інклюзивного розвитку.

Емпіричні дослідження процесів конвергенції повоєнних балканських країн та країн — членів ЄС доводять, що для усунення розриву необхідні реформи, спрямовані на: зміцнення макроекономічної стабільності; регулювання бізнес-середовища та конкуренції на ринку товарів; підвищення якості владних інституцій та управління; регулювання ринку праці та множення людського капіталу; розвиток цифрової економіки; забезпечення фінансової стійкості [15—19] (рис. 3).

Для досягнення вказаних пріоритетів та конвергенції повоєнних країн Балканського регіону з економічно розвиненими країнами ЄС доцільно реалізовувати політику, спрямовану

на мобілізацію внутрішніх доходів, підвищення продуктивності економіки та якості управління зовнішнім боргом.

Отже, досвід країн Балканського регіону, які пройшли період повоєнного відновлення, свідчить, що їхній успіх є можливим за умови наявності ефективних стратегій відбудови для кожної країни та запровадження комплексу дій для посилення економічної інтеграції макрорегіону, яка сприятиме зменшенню відмінностей у темпах економічного зростання країн, що входять до його складу, та забезпечить у подальшому конвергенцію з країнами — членами ЄС.

Ці питання є важливими для України в умовах відбудови її економіки та інтеграції в європейський економічний простір.

Досвід балканських країн є корисним для України не тільки в площині поглиблення євроінтеграції, а також і щодо мобілізації міжнародної підтримки, зокрема шляхом розширення партнерства з країнами — членами ЄС та у взаємодії з Міжвідомчою координацій-

ною платформою донорів. Важливу роль відіграватиме взаємодія з європейськими фінансовими інституціями через реалізацію програм підтримки та цільових грантів в сфері регулювання регіонального розвитку.

Успіх повоєнної відбудови економіки України залежатиме і від ефективності структурних реформ та послідовності регуляторних заходів держави, спрямованих на створення нової інфраструктури для забезпечення життєдіяльності, підтримки розвитку підприємництва, підвищення ресурсної продуктивності економіки тощо. Зазначимо, що поряд із збереженням аграрного потенціалу країни необхідно розвивати будівельний сектор; ВПК; зокрема, відновлення виробництва продукції мікроелектронної підгалузі; науково-технологічний сектор; зокрема, створення науково-технологічного парку з орієнтацією на прикладні дослідження у військовій сфері; будівництво логістичних центрів; об'єктів енергетики тощо.

REFERENCES / СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Post-war reconstruction of economy: case studies. KPMG, 2022. 70 p. URL: <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/ua/pdf/2023/01/post-war-reconstruction-of-economy-en.pdf> (дата звернення: 07.09.2023).
2. Bohdan T. Pislivoienna vidbudova: uroky z dosvidu Balkan. *BiznesTsenzor*. 01.04.2022 [Богдан Т. Післявоєнна відбудова: уроки з досвіду Балкан. *БізнесЦензор*. 01.04.2022]. URL: <https://biz.censor.net/m3330248> (дата звернення: 07.09.2023).
3. A fair exchange: AID to Yugoslavia for regional stability. ICG Balkans Report. 15 June 2001. No. 112. 31 p. URL: <https://www.refworld.org/pdfid/3de639664.pdf> (дата звернення: 07.09.2023).
4. Papadimitriou D. The EU's strategy in the post-communist Balkans. *Southeast European and Black Sea Studies*. 2001. Vol. 1. Iss. 3. P. 69-94. <https://doi.org/10.1080/14683850108454653>
5. Mending Bosnia's post-war communities. *Reliefweb*. 02.04.2007. URL: <https://reliefweb.int/report/bosnia-and-herzegovina/mending-bosnias-post-war-communities/> (дата звернення: 07.09.2023).
6. Economic and social revitalization and reintegration of Croatia's war affected and disadvantaged areas. *Reliefweb*. 15.04.2011. URL: <https://reliefweb.int/report/croatia/post-conflict-reconstruction> (дата звернення: 07.09.2023).
7. Stošić I., Stefanović S., Vukotić-Cotič G. Privatization and restructuring of Serbian economy real and banking sector. In: *Challenges of economic sciences in the 21st Century*. Institute of Economic Sciences, Belgrade, 2008. P. 125-131. URL: http://ebooks.ien.bg.ac.rs/204/1/is_2008_01.pdf (дата звернення: 07.09.2023).
8. Data and statistics. URL: <https://www.iea.org/data-and-statistics> (дата звернення: 07.09.2023).
9. Western Balkans Regular Economic Report. Greening the Recovery. World Bank, 2021. No. 20. URL: <https://doi.org/10.1596/36402>
10. World investment report 2020. International Production Beyond the Pandemic. Geneva: United Nations Publications, 2020. 268 p. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2020_en.pdf (дата звернення: 07.09.2023).
11. Uvalić M., Cvijanović V. Towards a Sustainable Economic Growth and Development in the Western Balkans. Friedrich Ebert Stiftung, Zagreb, 2018. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/kroatien/14688.pdf> (дата звернення: 07.09.2023).
12. Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat> (дата звернення: 07.09.2023).
13. Petrakos G., Totev S. Economic structure and change in the Balkan region: implications for integration, transition and economic cooperation. *International Journal of Urban and Regional Research*. 2000. Vol. 24. Iss. 1. 2000. P. 95-113. <https://doi.org/10.1111/1468-2427.00237>
14. World travel & tourism council (WTTC) represents the travel & tourism sector globally. URL: <https://wtcc.org/> (дата звернення: 07.09.2023).

15. Bouis R., Duval R. A Quantitative Assessment of the Potential Gains from Various Structural Reforms in the OECD Area and Beyond. *OECD Economics Department Working Papers*. 2011. No. 835. 35 p. <https://doi.org/10.1787/5kgk9qj18s8n-en>
16. Barnes S., Bouis R., Briad P., Dougherty S., Eris M. The GDP impact of reform. *OECD Economics Department Working Papers*. 2013. No. 834. 48 p. <https://doi.org/10.1787/5kgk9qjnhkmt-en>
17. Egert B., Gal P. The quantification of structural reforms in OECD countries: A new framework. *OECD Economics Department Working Papers*. 2016. No. 1354. 18 p. https://doi.org/10.1787/eco_studies-2016-5jg1lqspxtvk
18. Johansson A., Guillemette Y., Murin F., Turner D., Nicoletti G., Maisonneuve C de la, Bagnoli P., Bousquet G., Spinelli F. Long-term growth scenarios. *OECD Economics department working papers*. 2013. No. 1000. 90 p. <https://doi.org/10.1787/5k4ddxpr2fmr-en>
19. Rovo N. Structural reforms to set the growth ambition. *Policy Research Working Paper*. 2020. No. 9175. 42 p. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/229781583758481770/pdf/Structural-Reforms-to-Set-the-Growth-Ambition.pdf> (дата звернення: 07.09.2023).

Received / Надійшла 10.09.2023

S.L. Shults

State Institution “Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine”, Lviv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-5603-5603

O.M. Lutskiv

State Institution “Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine”, Lviv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-8919-6761

E.P. Shults

Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine
orcid.org/0009-0001-7202-6002

STRATEGIC PRIORITIES OF THE ECONOMIC POLICY OF THE POST-WAR COUNTRIES OF THE BALKAN REGION

The article highlights the peculiarities of the post-war reconstruction of the countries of the Balkan region, on the territory of which military operations took place. The analysis of losses and destructive consequences for the economy of Bosnia and Herzegovina, Croatia and Serbia, as well as trends of structural transformations in terms of sectoral division, was carried out. Based on the assessment of the differences in the structure of the economy of the developed countries of the European Union (EU) and the countries of the Western Balkans, conclusions are made regarding the possibilities of bringing the structure of the economy closer to European standards in the post-war and modern periods. The system of measures implemented by post-war countries in the field of attracting financial resources of international aid is characterized, and the analysis of the features of the use of sources of international financial support, the distribution of donor funds and grant support funds in the reconstruction of the economy of the Balkan countries is carried out. Based on the analysis of the economic development trends of the Western Balkan countries in 2016-2021, the priority areas of reforms that the countries under study need are determined. Attention is focused on the need to solve the problem of reducing the differences in the rates of economic growth of the Balkan countries, expanding economic integration within the macro-region and ensuring convergence with the EU member states. After analyzing the experience of the post-war reconstruction of the countries of the Balkan region, a number of institutional changes should be noted, which were aimed at the implementation of measures to bring them closer to the EU and increase the possibilities of attracting financial resources of international aid through program and grant support tools. A detailed analysis of diversified sources of international financial support was carried out, both in terms of the countries that participated in military operations, and in the Balkan region in general. Summing up, the analysis of the experience of the post-war recovery of the economy of a number of Balkan countries shows that its success is the result of a purposeful policy of structural reforms and consistent regulatory measures of the state to achieve the defined goals and priorities of economic recovery. It is noted that in the conditions of the war and after its end, Ukraine should take into account the experience of restoring post-war economies in order to speed up this process and avoid mistakes.

Keywords: economic policy, strategic priorities, macro region, post-war countries, structure of the economy, management quality, integration, convergence.